

взаємної підтримки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- 1.Формування комунікативних умінь студентів у процесі професійної підготовки. Олена Удалова. Нові технології навчання, 326-331, 2020.
- 2.Сучасні тенденції трансформації методів навчання в освітньому процесі закладів вищої освіти України. Галина Буянова, Олена Удалова.2020/1/12. Журнал Нові технології навчання. Випуск 93. С.32-42.
- 3.Колісник-Гуменюк. Методичні вказівки до вивчення модуля “Інноваційні та інтерактивні технології навчання “ Львів. 2018. с.11-19.
- 4.Яланська С. П. Стимулювання творчої активності студентів педагогічних ВНЗ / С. П. Яланська, В. В. Оніпко // Проблеми сучасної психології. - 2015. - Вип. 30. - С. 754-763

ТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ МОЛОДІ

Кононова М.М., Савіна А. В.

Полтавський національний педагогічний університет

імені В. Г. Короленка

meershaum@ukr.net

Сучасна тенденція до розбудови профільної освіти в шкільних закладах стимулює педагогів та психологів до активного вивчення особливостей становлення професійного самовизначення молоді та пошуку шляхів вдосконалення навчально-виховного і трудового процесу, що цьому сприятимуть. Завдання суспільства і школи полягає у створенні широкого спектру умов для задоволення провідних потреб старшокласників – самовираження, самоствердження, самореалізації на основі навчальної діяльності, спрямованої у майбутнє, що здійснюватиметься завдяки теоретичному й практичному ознайомленні учнів з різними виробничими процесами, світом професій, чіткому окресленні їх переваг і недоліків, допомозі у виробленні життєвих планів, пошуку засобів їх реалізації, усвідомленні перспектив побудови успішної кар’єри в майбутньому. Донедавна ключовою проблемою випускників шкіл була недостатня психологічна підготовленість до свідомого вибору професії, натомість – копіювання чужої поведінки (батьків, рідних, друзів, кумирів, орієнтація на соціальний престиж професії) з втратою індивідуальності, що в подальшому призводило до незадоволення своїм випадковим вибором.

Можна виділити кілька підходів до проблеми самовизначення в цілому, а також професійного самовизначення зокрема: філософсько-соціологічний (М. І. Руткевич, І. Р. Каган, М. Х. Титма, О. Г. Спіркін, А. М. Титаренко та інші); соціально-психологічний (І. С. Кон, О. В. Петровський, В. А. Ядов та інші); психолого-педагогічний (О. В. Мудрик, В. Ф. Сафін, В. В. Чебишева, Г. О.Шавір та інші). Дослідженням особливостей професійного самовизначення молоді

присвячені наукові доробки таких українських вчених, як: А. Я. Боднар, О. І. Вітковська, М. М. Кононова, О. О. Мартиненко, Р. В. Мотрук, В. В. Рибалка, Л. П. Федоренко, Т. А. Яновська та ін.

У психологічній та педагогічній літературі самовизначення молоді в розрізі вибору професії розглядається вченими як складний динамічний процес і результат вибору особистістю власної позиції, адекватних цілей і засобів самоздійснення в конкретному професійно-трудоному середовищі відповідно до вироблених суспільством і прийнятих суб'єктом критеріїв професіоналізму. Стверджується, що професійне самовизначення не обмежується одномоментним вибором професії і закінченням професійної підготовки за обраним фахом (отриманням диплому), а продовжується протягом усього життя завдяки професійній рефлексії, переосмисленні професійних цінностей і буття, самоствердженні як фахівця [1; 7]. Саме завдяки нелінійності, послідовності та неперервності процес професійного самовизначення може бути успішним.

На думку української дослідниці О. Ю. Середи, психологічними складниками професійного вибору є такі компоненти: мотиваційний (зовнішня мотивація і внутрішня професійна мотивація), когнітивний (знання про власні індивідуальні властивості, знання про вимоги до професії) та поведінковий (загальнотрудові та спеціальні вміння й навички, уміння ставити професійну мету й досягати її) [7, с. 277].

Трикомпонентна структура професійного самовизначення старшокласників як фактора особистісного зростання за А. М. Шавенко має такий вигляд:

- когнітивно-рефлексивний компонент (знання про світ професій, переваги їх індивідуально-типологічної сфери та її відповідності вимогам обраної професії тощо);

- ціннісно-смысловий компонент (надання переваги особистісній відповідальності, незалежність й самостійність у прийнятті рішення, ціннісна значимість досягнення успіху);

- поведінково-моделюючий компонент (здатність учнів до генерації ідей, моделювання професійної перспективи, планування саморозвитку, проектування майбутнього як цінність) [9].

Спираючись на дослідження Т. С. Яценко, у науковій концепції якої самопізнання і самокорекція є необхідними передумовами у підготовці особистості до професійної взаємодії, ґрунтовною для нас стає теза про те, що важливою складовою самовизначення особистості є високий рівень самопізнання, яке складається із самостереження відповідного рівня та адекватної самооцінки. Коли людина намагається вдивлятися в себе, аналізувати складові своєї особистості, перед нею безумовно відкриваються нові обрії і в стосунках зі значущими іншими людьми, і у професійній діяльності, і у майбутній самореалізації [3].

Основними факторами, які впливають на професійне самовизначення старшокласника, відповідно теоретичним розвідкам сучасних науковців, можна

вважати: спрямованість інтересів та мотивацію до здобуття професії, сукупність уявлень про себе (образ «Я» реального та «Я» майбутнього) та рівень рефлексивності, рівень домагань та здібності, самооцінку і цінності (що є нестійкими у цьому віці), соціальні настанови, суспільне визнання, ставлення до вибору професії референтних осіб (батьків, друзів, учителів), особисті життєві плани, інформованість про різні види професійних сфер діяльності і вимоги до них, схильності, гендерні особливості та відмінності (О. Мартиненко) [4].

Нам імпонує висновок вченої Р. В. Мотрук, згідно якого професійне самовизначення особистості є полімотивованим феноменом, що зумовлюється як чинниками об'єктивного характеру (економічними, соціально-політичними, інституціональними, соціо- (в тому числі й етно-) культурними, екологічними, інтерактивно-символічними), так і чинниками суб'єктивної природи (психофізіологічними, ціннісно-мотиваційними, рефлексивно феноменологічними, ортобіотичними, психодинамічними), які вивчаються й інтерпретуються великою кількістю наукових напрямів, шкіл і підходів [5, с. 160].

Науково-теоретичні психологічні розвідки показують, що процес професійного самовизначення проходить у кілька етапів: дитяча гра (прогривання дитиною окремих елементів поведінки в рамках певної професійної ролі); підліткова фантазія (мрії бути представником тієї чи іншої привабливої професії); попередній вибір професії (охоплює весь підлітковий і більшу частину юнацького віку: учень оцінює різні види діяльності щодо своїх інтересів, здібностей, системи цінностей); практичне прийняття рішення (вибір професії: визначення рівня кваліфікації майбутньої праці, тривалості й об'єму підготовки до неї; вибір спеціальності) (Н. М. Варнавських) [2].

Дослідниками встановлено, що у процесі професійного самовизначення молодь зустрічається з низкою суперечностей, які його ускладнюють: між професійним прагненням особистості з орієнтацією на престижні професії та потребами держави в даних спеціалістах; між бажанням продовжувати освіту після школи і зниженням інтересу до навчання; між вимогами професійної діяльності й можливостями юнаків виконувати їх ефективно; між станом здоров'я та медико-фізіологічними вимогами фаху; між професійними намірами та здібностями. При цьому, домінуючою виступає суперечність між «хочу» та «можу» (О. Л. Пінська) [6].

Виклики сучасного суспільно-політичного, економічного життя вносять свої корективи в процес професійного самовизначення молоді. Зокрема, для старшокласників, які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок військових конфліктів, на думку І. І. Ткачук, професійне самовизначення можна розглядати як процес їхньої психологічної реабілітації [8], що потребує окремої дослідницької уваги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Боднар А. Я., Макаренко Н. Г. Особливості професійного самовизначення особистості на етапі навчання у ВНЗ. *Наукові записки*

- НаУКМА*. 2006. Т. 59 : Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. С. 49-55.
2. Варнавських Н. М. Проблеми професійного самовизначення молоді на сучасному етапі ринкових перетворень. *Педагогіка і психологія*. 2002. № 4. С. 109-115.
 3. Кононова М. М. Теоретичні аспекти формування професійних якостей майбутніх дефектологів. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, VII (77), Issue 188, BUDAPEST, 2019*. С. 38–42.
 4. Мартиненко О. Загальні особливості професійного самовизначення сучасних старшокласників. *Габітус. Психологія особистості*. 2020. Вип. 16. С. 151–155.
 5. Мотрук Р. В. Етнокультурні чинники професійного самовизначення особистості: дис. ... канд. психол. наук 19.00.07. Івано-Франківськ. 2013. 232 с.
 6. Пінська О. Л. Психологічні аспекти професійного самовизначення в ранньому юнацькому віці. *Актуальні проблеми психології в закладах освіти*. 2022. Випуск 12. С. 39-50
 7. Серeda О. Ю. Особливості впливу соціально-психологічних чинників на професійне самовизначення старшокласників. *Психологічний часопис*. 2019. Т. 5. № 11. С. 268–282.
 8. Ткачук І. І. Психолого-педагогічний супровід особистісного і професійного самовизначення старшокласників, що опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок військових конфліктів: *методичні рекомендації*. Київ, 2018. 78 с
 9. Шевенко А. М. Професійне самовизначення старшокласників як цілеспрямований процес. *PSYCHOLOGICAL JOURNAL*. 2021. Volum 7. Issue 8 (52). С. 72-81.

ОСОБЛИВОСТІ ТРИВОЖНОСТІ В ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Кононова М.М., Яланська Л.І.

Полтавський національний педагогічний університет

імені В. Г. Короленка

meershaum@ukr.net

Феномен тривожності осіб юнацького віку посідає чільне місце серед наукових інтересів сучасних дослідників, оскільки саме в цей період відбувається найбільш активне формування особистості і тривожність здатна негативно впливати на емоційно-цілісне ставлення до себе і оточення, зумовлюючи розвиток таких особистісних рис, як сумніви, невпевненість, недовірливість, конфліктність, агресивність як спосіб захисту, зниження успішності, нестійкість самооцінки, призводить до соціальної нестабільності, а в подальшому – дезадаптованості. В умовах нинішніх суспільних викликів та невизначеності, зокрема ситуації війни в Україні, активізуються страхи та